

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан філософського факультету
Іван КАРПЕНКО

“ 06 ” 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Теорія партій та партійних систем

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	<u>бакалаврський</u>
галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)
спеціальність	<u>052 Політологія</u> (шифр і назва)
освітня програма	<u>Політичні технології та аналіз політики</u> (шифр і назва)
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u> (обов'язкова/за вибором)
факультет	<u>філософський</u>

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету
Протокол № 6 від 16 червня 2023 року

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Авксент'єв Антон Олександрович – кандидат політичних наук,
ст. викладач кафедри політології

Програму схвалено на засіданні кафедри політології
Протокол № 11 від 15 червня 2023 року

Завідувач кафедри політології

Олександр ФІСУН

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Політичні технології та
аналіз політики»

Гарант освітньо-професійної програми

Тетяна КОМАРОВА

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол № 10 від 15 червня 2022 року

Голова науково-методичної комісії
філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Теорія партій та партійних систем» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики» підготовки бакалавра за спеціальністю 052 – Політологія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення студентів із класичними та новітніми теоріями партій, особливостями розвитку партійних систем та внутрішньою логікою українського партійного ринку.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- опанування категоріального апарату теорії партій;
- знайомство з науковими школами теорії партій;
- вивчення основних моделей поведінки виборців;
- підвищення компетентності щодо функціонування різних партійних систем;
- аналіз електорального процесу за участю партійних суб'єктів;
- розуміння процесів на партійному ринку та алгоритмів партійного будівництва.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	3-й
Семестр	
6-й	6-й
Лекції	
32 год.	10
Практичні, семінарські заняття	
54 год.	8
Лабораторні заняття	
Не передбачені	Не передбачені
Самостійна робота	
34 год.	102 год.
Індивідуальні завдання	
не передбачено	

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання.

-- знати:

- базові поняття і теоретико-методологічні підходи до проблематики теорії партій та електорального процесу;
- основні функції і типи політичних партій;
- основні типи партійних систем та їхній вплив на різні аспекти політичної системи;
- методологію проведення політологічних досліджень партій і партійних систем;
- нормативно-правове регулювання діяльності партій в Україні.

-- вміти:

- визначати стратегії та мотивації партій як електоральних суб'єктів;
- аналізувати результати виборів із застосуванням статистичного аналізу та специфічного інструментарію сучасної політології;
- орієнтуватися в партійному ринку України;
- розробляти власні концепції партійних проектів.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Визначення, функції та типи політичних партій

Згідно чинного українського законодавства, політична партія – це добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. Серед ключових функцій політичних партій виділяють агрегацію інтересів певної частини суспільства, соціалізацію, кадрово-селекційну, комунікативну, інтегративну, ідеологічну функції. При цьому згідно домінуючого в сучасній партології веберіанського підходу головною метою будь-якої політичної партії є прихід до влади або вчинення суттєвого впливу на носіїв влади. Класичні типології партій (Вебер, Дюверже, Сарторі) поділяють їх за ідеологічною спрямованістю, за специфікою внутрішньої організації та членства, за відношенням до влади та приналежністю до коаліції, за типом політичної діяльності, за електоральними сегментами і цільовою аудиторією.

Тема 2. Основні теорії політичних партій та партійних систем

Значний внесок у розвиток партології (у вивченні партійних та електоральних систем) зробили М. Вебер, М. Дюверже, Р. Міхельс, А. Лейпхарт, С. Ліпсет, Дж. Сарторі, М. Лааско, П. Таагепера, М. Шугарт, Й. Томіяма, П. Норріс, Б. Грофман, Р. Даль, Д. Фаррелл, С. Роккан, М. Галлахер, Д. Фелзентал, М. Макковер, Е. Лейкман, Д. Ламберт, М. Уоллерстайн, Е. Рейнолдс, Б. Рейллі, Р. Катц, С. Бірч та інші дослідники. Зокрема, у 60-х роках ХХ століття Роккан та Ліпсет здійснили глибокий аналітичний проект, пояснюючий особливості «розколів» електорального простору та характеру партійних систем у країнах Європи в контексті «критичних точок» їхньої політичної історії. Також партологія актуалізувалася через утворення в 90-х роках ХХ сторіччя нових національних держав. Окремим напрямом досліджень в рамках політології можна вважати експертизу виборчих систем, в яких передбачається поділ країни на певну кількість багатомандатних чи одномандатних округів.

Тема 3. Політологічні методи компаративного дослідження партійних систем

Політико-компаративістський підхід сфокусований на макрорівні загальнодержавних партійних систем та досліджує реальні ефекти від їхнього функціонування для різних аспектів політичної системи. Зокрема, вплив на стабільність урядів, справедливість представництва, поляризацію суспільства тощо. Вивчення електоральної статистики дає змогу більш чітко та конкретно дослідити специфіку партійної системи в компаративному контексті. При цьому в сучасній західній політології спостерігається певне превалювання саме кількісних методів для оцінки тих чи інших показників електоральних та партійних систем (зокрема, активно використовуються «індекси диспропорційності» Галлахера, «індекс ефективної кількості партій» Лааско–Таагепери, «індекс агрегації» Масра, «індекс фракційності» Ре та інші).

Тема 4. Електорально-просторовий аналіз результатів виборів

В американській політологічній традиції категорія «електорального простору» («spatial elections» або «electoral space») найчастіше аналізується в руслі теорії раціонального вибору як співвіднесення політичних позицій партій та виборців (у певному сенсі «electoral space» виглядає «економічно пом'якшеним» варіантом «політичного ринку»). У той же час серед пострадянських вчених саме в останні роки категорія «електорального простору» набула популярності і стала наповнюватися оригінальним розумінням електорального простору як конфігурації політичних суб'єктів відповідно до результатів голосування виборців на чітко окресленій території. Заснований на дослідженні «електорального простору» метод електорально-просторового аналізу (в деяких джерелах цей самий інструментарій позначається просто як «електоральний аналіз») набув свого широкого поширення як у сучасній західній, так і пострадянській політології. пропонуємо розуміти під цією категорією систему кількісних та якісних методів дослідження електорально-статистичного матеріалу, націлену на аналіз результатів виборів та їхніх основних просторових закономірностей.

Тема 5. Теорія коаліцій та «індекси впливу» політичних партій

Ухвалення фракціями політичних партій рішень в будь-яких представницьких органах, якщо жоден з суб'єктів не в змозі самостійно провести «голосування з квотою» і подолати встановлений

бар'єр, передбачає процес утворення коаліцій. Стосовно можливої класифікації коаліцій, класик партології М. Дюверже, в першу чергу, пропонував розрізняти «випадкові, ситуативні об'єднання» і «довгострокові альянси». У «вертикальному розрізі» коаліції можна розділити на «виборчі», «парламентські» і «урядові», у «горизонтальному» – на «ліві», «праві», «союзи центрів», «національні союзи». Тема ефективної роботи парламентських (і урядових) коаліцій спричинила в середовищі фахівців справжню полеміку щодо параметрів оптимальної коаліції: показовими є концепції «мінімально виграшних коаліцій» У. Райкера, «широких коаліцій» А. Лейпхарта, «ідеологічних коаліцій» Р. Аксельрода. У другій половині ХХ сторіччя дослідники запропонували декілька формул для оцінки коаліційного впливу суб'єктів у представницьких органах – індекси Банцафа, Шеплі-Шубіка, Томіями тощо. Усі ці формули ілюструють складність і неоднозначність кількісного виміру впливу окремих груп у представницьких органах, який аж ніяк не зводиться до арифметичної пропорції у розподілі мандатів чи акцій.

Тема 6. Електоральні системи та їхній вплив на партійну систему

Пошук оптимальної виборчої системи є однією з основних проблем країн з демократичним політичним режимом. На думку Б. Грофмана і Е. Рейнольдса, вибір між пропорційним і мажоритарним форматом електоральної моделі є ключовою інституціональною дилемою сучасних демократій (разом з питанням про президентську чи парламентську модель республіки та федеральний або унітарний державний устрій). Нейтральних виборчих систем не існує, і будь-який спосіб підрахунку голосів призводить до результатів, що видаються сумнівними під кутом зору демократичних принципів. Можливі типології виборчих систем ґрунтуються на декількох критеріях (зазвичай, їхня кількість коливається від 3 до 10), проте задля зручності іноді допустимо й використання спрощеної класифікації, яка поділяє усі моделі на три великих «сімейства» – мажоритарні, пропорційні та змішані. Використання методів порівняльної політології постійно спричиняло спроби узагальнити емпіричні факти в певні закони розвитку та взаємовпливу виборчої системи та інших елементів політичної системи. Одна з класичних спроб була здійснена М. Дюверже на початку 50-х: у своїй роботі «Політичні партії» автор сформулював деякі закономірності розвитку партійної системи в залежності від вибору електоральної моделі. У сучасній науковій літературі ці закономірності часто називають «Законом Дюверже» та «Гіпотезою Дюверже».

Тема 7. «Ефект ототожнення» кандидатів і партій

Ухвалення Виборчого Кодексу та зміна електоральної системи актуалізували проблему ототожнення кандидатів і суб'єктів висування. Сталі електорально-географічні розломи в умовах сильної ідеологічної поляризації дозволили майже невідомим політикам із мінімальним особистим рейтингом здобути більшість голосів за рахунок ототожнення з популярними на цій території партіями. У той же час «ефект ототожнення», який призводить до деперсоналізації політики, «втрати суб'єктності» та намаганні учасників електоральної кампанії «розчинитися» в чужому образі для отримання голосів, не обмежується форматом «партія → кандидат». Сутність ідеї ототожнення полягає в тому, що кандидат (партія) замість формування власного позитивного образу, запозичують вже сформований у свідомості виборців образ «оригінального об'єкту», з яким він (кандидат) ототожнюється. Питання «ефекту ототожнення» напряму пов'язано з вибором електоральної системи, яка може створювати додаткові стимули або бар'єри для реалізації такої стратегії політичними суб'єктами. На нашу думку, у 2020 році при моделюванні виборчої системи для місцевих виборів було зроблено все для максимізації можливостей «електорального паразитування» – головними інструментами стали заборона самовисування, завдяки якій виборці подавали одночасно за кандидата в окрузі та партію. Завдяки цьому діюча партія влади змогла мінімізувати електоральні втрати, «рятуючи» свій результат за рахунок сильних ресурсних (адміністративно, фінансово, політично) кандидатів на місцях.

Тема 8. Загальнонаціональні та регіональні політичні партії в Україні

Попри законодавчу норму щодо загальнонаціонального характеру усіх зареєстрованих в Україні партій, де-факто більшу частину партійного ринку складають регіональні партії. Новий Виборчий Кодекс ще більше посилив інституційні умови становлення «двовимірної партійної системи» (коли існують де-факто регіональні партії, які у місцевих виборах беруть участь та висувають кандидатів самостійно, мають великий вплив у відповідних місцевих радах, а

напередодні парламентських виборів – «розчиняються» в загальнонаціональних партіях). Така «регіоналізація» стала відповіддю «місцевих еліт» на «партизацію» виборчої системи. Оскільки вибори до усіх рад з кількістю виборців понад 10 тисяч не передбачали можливості самовисування, з'явилась потреба у партійному суб'єкті висування кандидатських команд. «Місцеві еліти» опинилися перед дилемою – або домовлятися про франшизу з крупними парламентськими партіями, або йти на вибори у своєму регіоні з власним партійним проектом. Зважаючи на ризики, пов'язані із «імперативним мандатом», який передбачений Виборчим кодексом, лєвова доля «місцевих еліт» обрала другу, «самостійницьку» стратегію. Трендом останньої виборчої кампанії-2020 стала успішна участь у виборах локальних партійних проектів (зазвичай, «іменних»), обмежена виключно однією областю. У Харківсь-кому регіоні подібний партпроект «Блок Кернеса-Успішний Харків» переміг на виборах до обласної та Харківської міської рад, проте не брав участі у виборах у жодному іншому регіоні.

Тема 9. Партійне будівництво та електоральний ринок в Україні

Функціонування неопатримоніальних режимів характеризується відсутністю політичних партій (у західному розумінні) які б формували уряд, при фактичному контролі державних адміністрацій за «електоральними проектами» («квазіпартіями»), формуванні специфічних класів «політичних підприємців» як шукачів ренти та неопатримоніальної бюрократії, приватному використанні державно-адміністративних ресурсів, а також ключовій ролі патронажно-клієнтарних відносин. Вітчизняна електоральна практика 2012-2014 років засвідчила: наявність мажоритарної складової часто призводить до того, що «бос» часто сам стає кандидатом від партії, який одночасно збирає голоси для «електорального проекту» (пропорційно-партійний бюлетень) та для себе (мажоритарний бюлетень) в окрузі. Фінансово та організаційно він забезпечує функціонування місцевого штабу партії та бере на себе низку зобов'язань перед центром щодо майбутнього результату. За таких умов у «боса» виникають максимальні стимули щодо використання всіх наявних ресурсів (а його провідне місце в локальній патронажно-клієнтарній мережі – це також ресурс) задля максимізації свого та партійного результату. На практиці це призводить до збільшення відсотка виборців, які голосують, перш за все, керуючись особистісним (а не партійним) виміром, тому що «бос» може представляти будь-яку партію без жодних ідеологічних засторог. В умовах невеликих міст це особливо актуально, а такими «босами» часто стають «новітні латифундисти» (у великих містах їхню роль можуть виконувати власники промислових підприємств, однак у цілому максимум інтенсивності патронажно-клієнтарного впливу на електоральний процес більш характерний для сіл, селищ і малих міст). У подібних патронажних «пірамідах збирання голосів» часто задіяні як неформальні «клієнти» «боса» з території округу, так і голови районних рад, селищні та сільські голови тощо.

Тема 10. «Технічні партії» на українському електоральному ринку

На сьогоднішній день в Україні зареєстровано понад 350-ти партій (за даними Міністерства юстиції, 364 на початок 2021 року). За період 2014-2021 років кількість партій зросла практично вдвічі, а піковим став 2015-й рік, за який було зареєстровано 78 нових політичних сил. Фінансовий прибуток як глибинний мотив партбудівництва разом з досить ліберальною законодавчою базою створили в Україні таку модель партійного ринку, яка зробила не тільки можливим, але і затребуваним існування трьох з половиною сотень квазіпартійних субститутів. Подібні партійні проекти використовують кілька традиційних стратегій для заробітку. Одна з найбільш поширених – торгівля квотами у виборчих комісіях. Причому для цього партіям зовсім необов'язково брати участь в поточних виборах і вносити заставу. Партійні організації також часто використовуються в передвиборчих політтехнологіях у різних амплуа. Наприклад, «партії-спойлери» працюють в якості технічних проектів для відтягування голосів у опонентів. Для цього проект «заводиться» в аналогічну електоральну нішу – за віком цільової аудиторії, за ідеологією або іншим параметрам цільової аудиторії. Окремими випадками «спойлерів» можна вважати «партії-клони» та «іменні проекти». Крім завдань, пов'язаних з дробленням чужого електорального поля, партії часто виконують іміджеві, представницькі функції, підвищуючи суб'єктність своїх лідерів в різних переговорних процесах про об'єднання. Однак більшість партій реєструються з однією кінцевою метою – вигідно продати її під перейменування. В Україні практично кожен сезон публічної політики з'являються нові гравці, для яких актуальна реєстрація або придбання вже зареєстрованої партії. Причому другий шлях вибирають відчутно частіше: реєструвати «з нуля» – це більш довго і

ризиковано з точки зору проходження документів у Міністерстві юстиції, ніж проведення з'їзду придбаної партії, її перейменування та зміна керівництва.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Визначення, функції та типи політичних партій	12	4	5			3	12	1	1			10
Тема 2. Основні теорії сучасних політичних партій та партійних систем	12	4	5			3	12	1	1			10
Тема 3. Політологічні методи дослідження партійних систем	12	3	5			4	12	1	1			10
Тема 4. Електорально-просторовий аналіз результатів виборів	12	3	5			4	12	1	1			10
Тема 5. Теорія коаліцій та «індекси впливу» політичних партій	12	3	5			4	12	1	1			10
Тема 6. Електоральні системи та їхній вплив на партійну систему	12	3	5			4	12	1	1			10
Тема 7. «Ефект ототожнення» кандидатів і партій	12	3	6			3	12	1	1			10
Тема 8. Загальнонаціональні та регіональні політичні партії в Україні	12	3	6			3	12	1	1			10
Тема 9. Партійне будівництво та електоральний ринок в Україні	12	3	6			3	12	1				11
Тема 10. «Технічні партії» на українському електоральному ринку	12	3	6			3	12	1				11
Усього годин	120	32	54			34	120	10	8			102

4. Темі практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна / заочна
1.	Визначення, функції та типи політичних партій	5 / 1
2.	Основні теорії сучасних політичних партій та партійних систем	5 / 1
3.	Політологічні методи дослідження партійних систем	5 / 1
4.	Електорально-просторовий аналіз результатів виборів	5 / 1
5.	Теорія коаліцій та «індекси впливу» політичних партій	5 / 1
6.	Електоральні системи та їхній вплив на партійну систему	5 / 1
7.	«Ефект ототожнення» кандидатів і партій	6 / 1
8.	Загальнонаціональні та регіональні політичні партії в Україні	6 / 1
9.	Партійне будівництво та електоральний ринок в Україні	6 / 0
10.	«Технічні партії» на українському електоральному ринку	6 / 0
	Разом	54 / 8

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
		Денна / заочна
1	Класифікувати сучасні українські партії за класичними політологічними типологіями	3 / 10
2	Провести аналітичне дослідження партійної системи обраної європейської країни	3 / 10
3	Створити презентацію проекту власної партії	4 / 10
4	Дослідити формат коаліції в обраному регіоні України	4 / 10
5	Розрахувати «індекси впливу» для фракцій в обраній обласній раді	4 / 10
6	Визначити основні типи електоральних систем та їхній вплив на партійну систему	4 / 10
7	Знайти приклади «ефекту ототожнення» кандидатів і партій в електоральних стратегіях на виборах 2019-2020 років в Україні	3 / 10
8	Відокремити загальнонаціональні та де-факто регіональні політичні партії в Україні	3 / 10
9	Проаналізувати алгоритми партійного будівництва на електоральному ринку в Україні	3 / 11
10	Знайти приклади «технічних партій» на українському електоральному ринку	3 / 11
Разом		34 / 102

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені

7. Методи контролю

Основними критеріями оцінювання поточної успішності студентів є участь у семінарах, самостійна робота над вивченням основних проблем, контрольна робота, захист дослідницьких проектів. Передбачена форма підсумкового контролю – **екзамен** – визначається робочим планом.

8. Схема нарахування балів

Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні екзамену

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання												К/Р	Разом	Екзамен	Сума
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	П	П				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	10	60	40	100
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5				

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ та ЗАЛІКОВИХ РОБІТ

40 балів – загальна кількість балів за письмову екзаменаційну роботу (за кожне питання на вибір викладача 15, 15, 10 або 13,13,14 тощо)

N	Критерії оцінювання екзаменаційної або залікової роботи	Пояснювання
1	Правильності оформлення письмової роботи	Відсутність вказівки номера групи, факультету, нумерації сторінок, відсутність поля, нерозбірливий почерк – до 1-3 % загальної кількості балів

2.	академічна доброчесність, відсутність плагіату.	Має бути виключений варіант списування відповіді з конспектів або мобільних телефонів. При відсутності академічної доброчесності або плагіату викладач має право припинити написання студентом письмової роботи або знизити загальну кількість балів за роботу у два – три рази.
3	Повнота відповідей на кожне питання	Загальний обсяг відповідей на усю екзаменаційну роботу встановлюється на основі порівняння робіт, виконаних на іспиті кращими студентами групи, тобто береться за основу найбільша кількість сторінок. - залежно від об'єму зниження відмітки може бути до 20-30 %.
4	Адекватності відповідей.	У разі відповіді на питання по іншій темі, відповідь не зараховується і бали не нараховуються. Якщо частина відповіді на питання знаходиться в площині іншого питання, викладач може понизити кількість балів на 5-20-50% від заданої кількості балів, залежно від відходу від теми питання.
5	Точність відповідей	Викладач має право понизити кількість балів за відповідь, якщо студент не дотримується канви відповіді, закладеної в питанні. Наприклад, в питанні Поняття політичного лідерства. Політичний стиль - студент нічого не написав про політичний стиль, але відмінно відповів на першу частину питання. (- 15-20% відмітки за питання)
6	Логічності, послідовності матеріалу, що викладається	При відсутності логічності, послідовності матеріалу, що викладається викладач може знизити кількість балів на 10-15% за питання.
7	Наявність грубих неточностей	Наявність грубих неточностей у відповіді Ці неточності вказують на недолік істотних знань з цього питання. - 30-40% від кількості балів за питання
8	Наявність дрібних погрішностей	Наявність дрібних погрішностей при відповіді на питання Наприклад, переплутані дати, неповні визначення і так далі - 3-5 % балів за питання.
9	Наявність подібностей до матеріалу, пропонованому викладачем	Відповіді на питання повинні мати подібність з матеріалу, пропонованого для вивчення викладачем (текстами його лекцій, рекомендованими підручниками, науковими статтями і так далі) Проте відповіді не повинні повторювати ці матеріали буквально
10	Нарахування балів за наявності гарної відповіді на питання	Викладач нараховує бали при відповіді на питання (у рамках загальної кількості балів за кожне питання) при : якісному описі відповіді, розумінні матеріалу, вмінні апелювати до політологічних категорій, вмінні актуалізувати матеріал, показ знання політологічних теорій, аргументованості відповіді, висуненні цілей, гіпотез, новизні відображення змісту, наявності невеликих схем, виділенні "вузлових" моментів, системному відтворенні вивченого матеріалу курсу, що свідчить про високий рівень компетентності студента в матеріалі, що він вивчає

Критерії оцінювання роботи протягом семестру

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані

	завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених та практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконанні завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невміння публічно представити матеріал.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література Базова література

1. Денисенко В., Ю. Вишневецький Політики не брешуть. 10 законів взаємодії політиків і виборців. Київ: «Наш формат», 2020. 296 с.
2. Обушний М., Примуш М., Шведа Ю. Партологія: навч. посіб. Київ, 2017. 432 с.
3. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку (дослідження Центру Разумкова). – URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf
4. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи / [Городок М., Карташов А., Романенко С., Стасюк В.], за заг. ред. М. Д. Городка. Київ, 2016. 264 с.
5. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5.
6. Таран В. Вибори в смартфоні. Практичний посібник. К.: Брайт Букс, 2021. – 211 с
7. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: навч. посібник. Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.
8. Avksentiev A., Gnatenko P. Market of political parties of Ukraine in the context of multiparty // «Гілея»: науковий вісник. Вип. 151(№12), 2019. С. 7-11.
9. Bergh A., Karna A. (2020) Globalization and populism in Europe. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-020-00857-8>
10. Riker W. The Theory of Political Coalitions. URL: <https://archive.org/details/TheTheoryOfPoliticalCoalitions>

Допоміжна література

1. Авксентьев А.О., Фісун О.А. Як спрацювала пропорційна система «відкритих списків» на місцевих виборах 2020 р. в Харківській області? Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна «Питання політології». 2020. Харків, 2020. Вип. 38. С.139-147
2. Добиш М. П. Сучасні тренди електорально-географічних досліджень в світі та розвиток електоральної географії в Україні. URL: <https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/ugi-2018-4-33-40.pdf> (2018)
3. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: монографія / Н. Ротар. – Чернівці: Рута, 2007. – 472 с.
4. American Citizens and Political Culture. URL: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/97962_2_American_Citizens_and_Political_Culture.pdf (2020)
5. Avksentiev A., Kyselova V. Calculated versus Ideological Motives: The Logic of National and Regional Coalition Formation in Ukraine // The Ideology and Politics Journal. – №1(9), 2018. – P. 22-65.
6. Ballingrud G., Dougherty K. L. Coalitional instability and the three-fifths compromise American Journal of Political Science. №62(4), 2018. P. 861-872.
7. Clinton J. D. The effect of majority party agenda setting on roll call. *Public Choice*. 2020. Vol. 185, issue 3-4, Dec. P. 459-483.
8. Lee F. E. Patronage, logrolls, and polarization: Congressional parties of the Gilded Age . *Studies in American Political Development*. №30(2), 2016. P. 116–127
9. Lipset S., Rokkan S. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives. New York: Free Press, 1967. 554 p.
10. Fisun O., Avksentiev A. Kharkiv's Patronal Politics: Pro-maidan vs Anti-maidan Rivalry and Competing Power Pyramids // FIIA Report: “Ukraine and Its Regions”. March (#62), 2020. P. 57-73.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Державний реєстр виборців. <https://www.driv.gov.ua>
2. Закон України «Про вибори народних депутатів України». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
3. Закон України «Про місцеві вибори». <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
4. Електоральна географія 2.0. <https://www.electoralgeography.com/new/ru/>
5. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Офіційний веб-сервер ЦВК. <http://www.cvk.gov.ua/>
7. Офіційний портал Верховної Ради України. <http://www.rada.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.: <https://www.city.kharkov.ua/>
9. Сайт аналітичного центру «Обсерваторія демократії» <http://od.org.ua/>
10. Сайт громадянської мережі «ОПОРА» .<https://www.oporaua.org/>

11. Сайт громадської організації «Комітет виборців України» : <http://www.cvu.org.ua/>
12. Сайт громадського руху «ЧЕСНО». <https://www.chesno.org/>
13. Сайт про реформу децентралізації в Україні. <https://decentralization.gov.ua/>

Наукові журнали:

1. Comparative Politics – <http://web.gc.cuny.edu/jcp/index.htm>
2. Comparative Political Studies – <http://www.sagepub.co.uk>
3. European Journal of Political Research – <http://www.wkap.nl/prod/j/0304-4130>
4. The Journal of Politics, Texas University – <http://www.utexas.edu/utpress/journals/jjop.html>
5. World Politics, Princeton University – http://muse.jhu.edu/journals/world_politics/
6. Political Science, Stanford University – <http://polisci.annualreviews.org/>
7. American Political Science Review, Michigan University <http://www.ssc.msu.edu/~apsr/>
8. The Journal of Conflict Resolution, Yale University <http://www.yale.edu/unsy/jcrhome1.htm>
9. Electoral Studies - <http://www.psci.unt.edu/es/index.htm>
10. Democratisation – <http://www.frankcass.com/jnls/index2.htm>
11. Journal of Democracy – <http://www.journalofdemocracy.org/jod.htm>

11. Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили (зокрема, запровадження карантинних обмежень через пандемію)

В умовах дії карантинних обмежень освітній процес в університеті здійснюється за змішаною формою навчання, а саме:

- дистанційно (за затвердженим розкладом занять) на платформі Zoom проводяться всі лекційні заняття;
- дистанційно на платформі Zoom практичні (семінарські), індивідуальні заняття та консультації, контроль самостійної роботи;
- аудиторно (за затвердженим розкладом занять) можуть проводитися практичні та лекційні заняття у навчальних групах кількістю до 20 осіб з урахуванням відповідних санітарних і протиепідемічних заходів.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких карантинних обмежень з заборонаю відвідування ЗВО здобувачам денної форми навчання надається можливість скласти підсумковий контроль дистанційно з захистом відповідей у zoom.